07 2018

Misafir İşçilikten Misafir Tüketiciliğe

Bilişsel Kapitalizm Çağında Kullanılıp Atılabilir Emek Gücü

Lina Dokuzović

Çeviren Erden Kosova

Gastarbeiter dönemi, sanayi kapitalizminin doruğa çıktığı ama aynı zamanda düşüşün de eşiğine geldiği bir Avrupa manzarası ile üst üste çakışıyor. Bu dönemin üzerinden henüz çok da zaman geçmeden, daha yetmişli yılların başında kapitalizmin kendi içinde yaşadığı ekonomik krizler ve krize düşen ekonomileri kurtarmaya yönelik girişilen dönüşümler sanayideki artık emek gücüne duyulan ihtiyacın ortadan kalkması sürecini başlatmıştı. Kendilerini hedef alan tasviye girişimleriyle Avrupa'daki göç siyasetinde yaşanan tam donanımlı dönüşümlerin kesiştiği noktada *gastarbeiter*ler bir yandan işverenlerin ve ekonominin değişen gereksinimlerine uyum sağlamak, esnek ve hareketli olmak durumunda kalırken, diğer yandan da, ironik biçimde, ilerdeki yıllarda Fordizm-sonrası ekonominin talep edeceği işçi tipine yönelik bir model haline dönüştüler. Ayrıca, *gastarbeiter* geçmişe ait bir figür gibi görünse de, çeşitli hükümetler tarafından yakın geçmişte yaşanmakta olan göç olgusunu eleştirmek, manipüle etmek ve biçimlendirmek amacıyla araçsallaştırılır hale geldi. *Gastarbeiter* figürü Avrupa'da

yaşanan ve göç "kriz"i olarak tanımlanan şeyin ne olduğunu anlamamıza farklı biçimlerde yardımcı olabilir. Okuyacağınız metin *gastarbeiter* figürünün nerede ve nasıl dönüştüğünü, bu figürün insanların coğrafyalar arasında dolaşımı üzerinde radikal ayrımcılıkları devreye sokan, güncel Avrupa siyaseti zemininde ne gibi izler taşıdığını görebileceğimiz bir haritalandırma çabasını içerecek.

Yetmişli yıllarda ciddi dönüşümler yaşanmaktaydı: dijital devrim, sermayenin artan bir hızla küreselleşmesi, petrol/enerji kaynağı krizi ve bunu takiben gelişen ekonomik krizler ve ekonomik krizden çıkmak ve maddi kısıtlardan, kaynak darlığından uzaklaşmak amacıyla maddi olmayan emek üzerine yoğunlaşılması ve bu vurgunun Avrupa'nın ekonomi siyaseti içine sızmaya başlaması... Maddi olmayan emek/üretim üzerindeki bu vurgu, işçilerin gösterdiği tepkilerin de dahil olduğu çeşitli sebeplerle, Fordizm-sonrası kapitalizmin ve nihai olarak da bilişsel kapitalizmin inşasına doğru evrildi. Bu süreci ticari kapitalizm ve sanayi kapitalizmi sonrasındaki "üçüncü aşama" olarak adlandıran Moulier-Boutang bilişsel kapitalizmi (2011, s. 50) arı kovanındaki bal üretimiyle değil, kovandaki tozlaşma [pollination] üretkenliğiyle bağdaştırır (agy. s. 188). Diğer bir deyişle, günümüzün gelişmiş kapitalist toplumlarında üretilen ağ tabanlı bilginin, maddi muadillerine kıyasla çok daha büyük ölçekte maddi olmayan değer ürettiği düşünülmekte.

Bilgi, Avrupa ekonomilerinde bugüne dek hep önemli bir role sahip oldu – öyle ki, AB'nin geliştirdiği ekonomik eylem planı Lizbon Stratejisi'nde ifade edildiği gibi, Avrupa'nın "sürdürülebilir ekonomik büyüme eğilimi gösteren dünyada, en yüksek rekabet gücüne ve dinamizme sahip, bilgi odaklı ekonomiye dönüşmesi" amaçlandı.[1] Bu plan iki boyutu içeriyor. Bir yandan bilgi, bitimsizce ve beklenmedik üretkenlik biçimleri ortaya koyan bilgi

tabanlı ekonomiye maddi olmayan ve sınırsız bir değer kaynağı sağlıyor. Diğer yandan maddi üretimin geri çekilmesi günümüzde Avrupa'da yaşanmakta olan çok sayıda krizin çözüm anahtarı olarak görülüyor. Süreklilik siyaseti perspektifinden bakıldığında, bilgi tabanlı bir ekonominin beraberinde getireceği toplumsal uyum sayesinde çevre ile ilgili krizlere, enerji kaynağı darlığına, iklim değişikliğine, doğada yaşanan kirliliğe, ekonomik üretkenliğe ve diğer çeşitli toplumsal konulara faydası olacağı umuluyor (mesela Avrupa Komisyonu 2010). Diğer bir deyişle bilgi ve bilginin ölçülmesi mümkün olmayan değer üretme potansiyeli, bugünün Avrupası'nda yaşanan krizler konusunda her derde deva olacak bir çözüm olarak görülmekte.

Bu değeri elde tutabilmek için yakın geçmişte çok sayıda mekanizma işe koyuldu. Bu mekanizmalar aracılığıyla bilgi ürettikleri düşünülen kurumlar –üniversiteler, araştırma merkezleri, vs.– ve aynı zamanda ömür boyu ya da başka bir ifadeyle "beşikten mezara kadar" öğrenimin içerdiği potansiyeli harekete geçirmeye yönelik gündemler öne çıkarıldı. Bu reform ve girişim dalgası, karar alıcılar tarafından Avrupa'daki "Yeni Rönesans" olarak tanımlanan süreci de biçimlendirmiş oldu (Avrupa Komisyonu 2009, s. 8). Bilgi tabanlı değerin içerdiği potansiyeli mümkün olan her yerde, her zaman deneme ve realize etme amacını taşıyan bu reformlar hem yoğunluk [intensive] hem de yaygınlık [extensive] düzleminde uygulamaya kondu.[2] Kurumsal dönüşümleri (kürsülerin yeniden yapılandırılması; öğrenci harcı uygulamasına başlanması ya da harçların arttırılması; kaynaklara erişimin azaltılması; araştırmaya ayrılan zamanın kısılması; "gereksiz" sayılan kürsülerin ya da derslerin tasviye edilmesi gibi gözle görülür gelişmeler) yoğunluk içeren dönüşümler olarak tanımlıyorum. Bunlar öncelikli olarak Lizbon Stratejisi, Bologna Süreci (yüksek öğrenim kurumlarında 1999 ile 2010 yılları arasında uygulamaya konulan reform dalgası),

Ljubljana Süreci (araştırma projelerine odaklanan reform dalgası) ve ömür boyu öğrenim şemsiyesi altında toplanan program çeşitliliği aracılığıyla yürürlüğe kondu. Bu reform paketleri diğer yandan yaygınlık içeren dönüşümlerin de kapısını açmış oldu.

Diğer bir deyişle, Bologna Süreci'nin temel amacı Avrupa Yüksek Eğitim Sahası'nın kurulması olmuştu. Ljubljana Süreci de Avrupa Araştırma Sahası'nın geliştirilmesine ön ayak olmuştu. Ve ömür boyu öğrenim girişimleri bir tür "Avrupa ömür boyu öğrenim sahası" inşa etmişti (Avrupa Toplulukları Komisyonu 2001). Farklı nitelikteki bu "sahalar" kendi sınırları içinde, bilgi üreticilerinin olabildiğince rahat hareket edebilmelerini sağlayan ulus-üstü mekânlara karşılık gelmekteydi. Bu mekânlar aynı zamanda dışarıdan gelen göçmenlerle birlikte yaşanan beyin göçünden de faydalar sağlamaktaydı. Benzer biçimde ulus-üstü niteliğe sahip bilgi tabanlı sahalar başka coğrafyalarda da geliştirildi –mesela Latin Amerika'da, Ortadoğu-Kuzey Afrika bölgesinde ya da Avusturalya-Pasifik Asya alanında ya da Rusya gibi geniş iç çeşitliliğe sahip uluslarda. Ne var ki, bu konuda en agresif yaklaşımı gösteren, bilgi ekonomisinin gelişiminde ön siperlerde mevzilenmeyi kendine amaç edinen Avrupa oldu. Yaygınlık üzerine kurulu bu dönüşümler neticesinde öğrenimin nasıl da Avrupa'daki göç gündeminin ayrışmaz bileşeni haline geldiğini göstermeye çalışalım.

Farklılık gösteren içerme pratikleri

Dolaşım, üretkenliği ve bilgi üretimindeki değeri çoğaltan bir unsur olarak görülmekte.[3] Avrupa'da ulus-üstü ölçekte kurulan ve üst üste örtüşen bilgi tabanlı sahalar bir "İnovasyon Birliği"nin oluşmasına katkıda bulundu (Avrupa Komisyonu 2010, s. 3). Serbestçe hareket edebilen bilginin bu birlik çerçevesinde süreklilik içeren büyümenin temel taşına dönüşmesi gerekmekteydi.

Öğrenciler, öğretmenler ve araştırmacılara yönelik çeşitli dolaşım programlarından oluşan çerçeve AB'nin vadettiği dört özgürlük kulvarı tarafından beslenmekteydi: malların, hizmetlerin, sermayenin ve insanların serbest dolaşımı. Bilginin resmi olarak AB'nin *beşinci özgürlük* kalemi olarak saptanması yönünde çabalar sarf edildi (Potočnik 2007), fakat ticarileştirilmiş ve tektipleştirilmiş bilgi birimleri üreten yoğunluk dönüşümleri nedeniyle –öncelikle üniversite programları dahilinde– böyle bir yeni kategoriye sonuçta ihtiyaç duyulmadı; zira bilgi/eğitim artık mal, hizmet ve sermaye başlıkları altına indirgenebiliyordu. Öteki kategori olan *insanlar* ise, *hangi* insanların bu özgürlük talebi içine dahil edileceği söz konusu olduğunda, daha çetrefilli bir durum arz ediyordu. Pek çok düzlemde görünür olmasalar da, yaygınlık üzerine kurulu bu dönüşümlerin en görünür etkisi bilgi alanında faal olan göçmenlerin yaşamları üzerinde oldu. Bunun da ötesinde, insanların dolaşımı konusunda yaşanan büyük farklar sayesinde arzulanan ve arzulanmayan dolaşımlar arasındaki ayrıştırmalar daha belirgin hale geldi.

Bu tür dolaşım programlarına gösterilen katılım, kendi içlerinde farklılık gösteren içerim mekanizmalarının filtresinden geçmekte. [4] Daha önce bahsi geçen ulus-üstü bilgi tabanlı sahalar kısmi olarak AB sınırlarının ötesine uzanabiliyor olsa da,[5] AB'nin genel yönetim mimarisini belirleyen Koordinasyon Açık Yöntemi (The Open Method of Coordination, OMC) adlı mekanizma bu programlara olan erişimi gözlüyor ve filtreye tabi tutuyor. Lizbon Stratejisi çerçevesinde oluşturulan bu aygıt, AB üye devletlerinde esnek hukuk kurallarını, vergi disiplinini ve üyeler arasındaki fon rekabetini gözetmekte. Her üye devlet genel yaklaşıma sadık kalmaya çalışsa da düzenlemeleri kendi gereksinimlerine göre küçük ayrıntılarla değiştirerek uygulayabilmekte. Son yıllarda pek çok üye devletin AB'ye giren insanların filtrelenmesinde bilgi tabanlı

göstergelere meyleden düzenlemeleri uygulamaya koydukları görülüyor. Geçmişteki *gastarbeiter* döneminde olduğu gibi, filtreleme mekanizmaları pazarın güncel ihtiyaçlarına odaklanarak şekillendiriliyor. Yalnız arada şöyle bir fark olduğunu iddia etmekteyim: sanayi kapitalizmi çerçevesinde işçiler ithal ürünler olarak değerlendirilirken (Mezzadra & Neilson 2013, s. 102) bilişsel kapitalizm çerçevesinde bilgi alanında faal olan göçmenler *ihraç* ürünler olarak görülüyor. Göçmen emek gücünün filtrelenmesine yönelik son dönemde başvurulan modeller, önceki modellerin tersine, "tam zamanında" ve "tam ihtiyaç duyulan yere" şeklinde tanımlanan bir göç idaresi üzerine temelleniyor (agy., s. 138). Bu anlayış içinde yer alan yöntemlerden biri de "puan bazlı göç".

Neilson, Avusturalya hükümetinin göçmenleri ekonomideki ihtiyaçları karşılayabilecek yeteneklerine göre nasıl kategorileştirdiğini ve bu yöntemin ülkenin bilgi tabanlı ekonomisini nasıl olumlu biçimde desteklediğini ayrıntılandırır (Neilson 2009, s. 49). Bu yöntem öğrenim kurumları ve programları ile uyumlu biçimde uygulanmakta ve böylelikle bu kurum ve programlar "yedek göçmen büroları" olarak konumlandırılabilmekte (agy.). Puan bazlı sistemin, başvuruda bulanan şahısları pazarın duyduğu gereksinimler ve bu şahısların sahip oldukları eğitim ve bilgiye ilişkin yetenekleri gözeterek sorguladığını dikkate alan Mezzadra ve Neilson söz konusu yapıların bilişsel kapitalizmin gelişimini desteklemekte asli görev üstlendiklerini savunur (Mezzadra & Neilson 2013, s. 139). Neilson bu hususu şöyle ayrıntılandırır: "Öğrenim göç için bir bahane haline gelmiş durumda. Öğrenci ile göçmen kategorileri arasındaki ayrım giderek bulanmakta. Ama aynı zamanda öğrenci ve işçi kategorilerini de ayrıştırmak zorlaşıyor (ve öğrenim görmenin bir tür iş olarak tanımlandığı bir anlam değil burada kastedilen" (Neilson 2009, s. 50).

Birleşik Krallık da puan bazlı bir sistemi uygulamaya koyan bir diğer devlet. Avusturya Başbakanı Sebastian Kurz da "Avusturalya modeli"ni temel alan bir sistemi, yani puan bazlı sistemin en acımasız versiyonlarından birini uygulamaya koymayı arzuladığını beyan etti. Donald Trump yakın bir geçmişte RAISE yasası olarak adlandırılan bir tasarıyı yürürlüğe koydu. Bir yandan ABD'ye doğru yaşanan göçü yarıya indirmeyi hedefleyen yasa diğer yandan da göçmenlerin öğrenim seviyelerine yaptığı vurguyla mülteci girişlerini ekonomik ihtiyaçları karşılayabilenlerle sınırlandırma amacını taşıyor.[6] Bunun yanı sıra, OMC'nin beyanları dikkate alındığında, AB üye devletleri içinde henüz bu yönde adım atmamış olanların Birleşik Krallık'ta olduğu gibi puan bazlı sistemleri başarıyla uygulamaya koymuş örnek devletleri izlemeye zorlanacakları şimdiden anlaşılıyor.

Birleşik Krallık'ta uygulanan puan bazlı sistem beş katmalı bir vize sistemi üzerinde yükseliyor. 1. ve 2. katmanlar ekonomik ihtiyaçları karşılamaya odaklanarak "istisnai yetenek"lere sahip olan "değeri yüksek göçmenler" ve "kalifiye işçiler"i öne çıkarıyor. 4. katman öğrenciler üzerine yoğunlaşıyor ve öğrenim alanını ilgilendiriyor. Bunun yanında 3. katman "geçici emek darlığının yaşandığı belirli alanları doldurabilecek, kalifiye olmayan işçiler için tasarlanmış" durumda. Bu tanım benim özellikle dikkati çekti. Zira günümüzdeki insan dolaşımı kalifiye bilişsel işçiler ile *sans papiers* [evraksızlar], mülteciler ve güvencesiz göçmenler arasında bir ayrıştırmayla tanımlanıyor olsa da, burada karşılaştığım ifade *gastarbeiter* geleneğinden bugüne miras kalmış sanayi iş(çis)i tipinin belki de puan bazlı sistemin katmanları arasında halen yaşıyor olabileceğini düşündürttü bana. Bu sorunlu sistem aslında çeşitlilik içeren bir iş gücüne alan açmaktaydı belki de. Fakat, okumaya devam edince 3. katman vizenin şöyle tarif edildiğini gördüm: "Hükümet henüz bu şema içinde herhangi bir vize tahsis etmedi.

Maalesef, bu durum 3. katman vize uygulamasına başvuramayacağınız anlamına geliyor."[7] Gerçeği bulandıran pek çok unsura rağmen, AB'nde *gastarbeiter* yani misafir emek gücü kategorisinin Fordizm-sonrası koşullar içinde göçmen emek dahilindeki sınıfsal farklılıkları derinleştirme yönünde dönüşüm geçirdiğini görebiliyoruz.

Bilgi tabanlı geçici göçmenlerden fayda elde etme konusundaki anahtarlardan biri ve göçmenleri ithal ürünler olarak tanımlayan anlayıştan ihraç ürünleri olarak tanımlayan anlayışa geçişte temel rolü üstlenen unsur *bilgi ihracatı* olarak adlandırılan gelişme. Bu terim yoğunluk ve yaygınlık içerek dönüşümlerin kesiştiği noktada konumlanıyor. Farklı ülkeler bilgi ihracatına farklı yaklaşımlarda bulunuyorlar, farklı tanımlar kullanıyorlar. Mesela Kanada'nın getirdiği tanım şöyle: "Uzaktan öğrenim, başka ülkelerdeki partner kurumlarla ortaklıklar, yabancı ülkelerde kampüsler ve imtiyaz hakları verilmiş dersler ve programların dahil olduğu [...] yurtdışı öğrenim ürünlerinin ve hizmetlerinin tedarik edilmesi" (Association of Universities and Colleges of Canada 2007, s. 1). Avusturalya muallaklığı daha az bir yaklaşımla şu tanımı kullanıyor: "Temelde, öğrenim hizmetlerinden gelen ihracat geliri, Avusturalya ekonomisinin Avusturalya'da öğrenim gören uluslararası öğrencilerden elde ettiği gelirin toplamına karşılık gelir" (Avusturalya hükümeti 2008, *numarasız web sayfası*). Diğer bir deyişle, göçmen öğrenciler harç ve diğer ödentiler aracılığıyla (genellikle yabancı öğrenciler için çok daha fazladır bu harçlar) para getiren ihraç ürünleri konumundadırlar ve geçici kalış sürelerinin ardından oradan ayrılırlar. Göçmen öğrencilerden edinilen mali getiriler o kadar yüksektir ki, bilgi ihracı Avusturalya'da "kömür ve demir cevherinden sonra (21.9 milyar $ ve 15.5 milyar $) 2006-7 rakamları itibariyle en büyük üçüncü ihraç sektörü, hizmet alanında ise turizmi de aşarak birinci ihraç sektörü (11.5 milyar $)

konumundadır" (agy.). Bu nedenle Avusturalya üniversitelerini başka ülkelerde tanıtan merkezlerin sayısı giderek çoğalmakta. Bu merkezler altmışlı yıllarda ve yetmişlerin başlarında misafir emekçiler için kurulmuş işe alım merkezlerini akla getiriyor ve bugünün bilişsel kapitalizmi dahilinde öğrenciler, göçmenler ve emekçilerin birbirleri içine giriyor olmalarını ilginç biçimde örnekliyor.

Neilson'un işaret ettiği gibi, yabancı öğrencileri hedef almasıyla Avusturalya bilgi ihracına yönelik "yapısal bir bağımlılık" oluşturmuş durumda ve bu yolla kamusal eğitim alanındaki yatırımlardan çekiliyor olmanın neden olduğu boşlukların kapatılması amaçlanıyor (Neilson 2009, s. 49). Başka bir deyişle, mali sorumluluğu, bilgi tabanlı ekonomiye katkıda bulunan en kırılgan insanların sırtına yükleyerek refah devletinin girdiği krize çare bulunmaya çalışılıyor. Ben Rosenzweig bu göçmen öğrencileri "misafir tüketiciler" olarak adlandırıyor ve şunu ekliyor: "Bu programlar, çalıştırılacak insanları, aşırıcı derecede sömürülebilecek emek gücünü değil ödeme yapabilecek insanları bulmak zorunluluğundan ortaya çıktı." (Rosenzweig 2010 *numarasız web sayfası*). Bilişsel kapitalizm bağlamında insanlar farklı şekillerde ödeme yapabilir hale getiriliyor: beyin göçü, okul harcı, vize harçları vs. Fakat okul harçları gibi basit bir seviyede, tıpkı göçmen olmayan diğer öğrenciler gibi, göçmen öğrenciler de giderek daha fazla borca gömülüyorlar, mezun olamıyorlar. Bunun yanında öğrenci borçlarına yatırım yapan fon yöneticileri aracılığıyla başlıbaşına, yeni bir pazar oluşmakta. (Dokuzović 2016, ss. 55–56). Ayrıca göçmenleri "kalifiye" ve "kalifiye olmayan" şeklinde ayrıştırmak da "iyi" göçmen ile "kötü" göçmen motifleri etrafında örülen ırkçı klişeleri güçlendirebilmekte.

Ayrıştırılmış dolaşım

G20 Insights tarafından zorunlu göç üzerine yakın geçmişte yayınlanmış bir makalede yazarlar son bir kaç yıl içinde yaşanan göçmen ve mülteci akımını tartışıyorlar ve mültecilerin kendi bağımsızlıklarını sağlamak üzere emek piyasasına erişim sağlayabilmelerinin önemini vurguluyorlar (Kadkoy vd. 2017). Yazarlar şunu belirtiyor: "emek piyasasına erişim [...] göçmen nüfusların sosyo-ekonomik entegrasyonuna ilişkin, siyasal olarak en yüklü ve dolayısıyla en fazla tartışılan konu" (agy. s. 1). Yazıda yerel emek gücünü "yerinden etme" iddialarına ek olarak mülteciler kendilerine karşı gelişen olumsuz duyguları kışkırtmakla suçlanıyorlar ve bu nedenle "özellikle elverişsiz ekonomik koşullar altında [...] toplumsal uyum geriliyor" (agy. s. 2). Unutmayalım ki, bilgi tabanlı ekonomilerin başka şeylerin yanı sıra toplumsal uyumu da desteklemeleri gerekir –Lizbon Antlaşması'na göre AB siyaseti içinde en fazla odaklanan konulardan biridir bu. Dolayısıyla mültecilerin bu uyumu geriye ittiklerini, strateji yansıtan bir makalede iddia etmek bu insanları bilgi tabanlı dolaşım inisiyatiflerinin tümüyle karşısına konumlandırmak anlamına geliyor. Bu ikilime ilişkin yazarların getirdiği öneri şöyle:

> G20, küresel mülteci krizine yönelik sürdürülebilir çözümler geliştirmek amacıyla özel sektörü hareket geçirecek adımlarla devreye girmeli ve mülteci ağırlayan ülkelerde Mülteciler Tarafından Kurulmuş Özel Ekonomik Alanlar (Made by Refugees Special Economic Zones, MBR Zones) oluşturulmasını desteklemeli. Bu tür adımlar hem mültecilere hem de yerel nüfusa yeni iş olanakları sağlayacaktır. Burada MBR Zones çok-ülkeli, özel-kamusal ortaklığına dayanan projeler olarak düşünülmeli ve ev sahibi ülkelerin hükümetlerini, ortak ülke hükümetlerini, çok-uluslu şirketleri, yerel firmaları ve uluslararası bağış bürolarını bünyesinde barındırmalı (agy. s. 4).

Diğer bir deyişle, yazarlar “entegre edilemez” olarak görülen insanları bir tür karantinaya alacak olan bir entegrasyon formülü önermekteler. Özel Ekonomik Alanlar denirken yerel ulusal hukuğun askıya alındığı ve küresel şirketlerin yabancı topraklarda üretimde bulunmaya dair mutlak bir özgürlüğe sahip olduğu kurtarılmış alanların kastedildiğini hatırımızda tutalım. Bu tür bir yeni-sömürgeci gasp modeli geleneksel olarak, düzenlemelere tabii olmadan emekçilerin sömürülebilmesi deneyimleriyle sonuçlandı – özellikle Özel Ekonomik Alanlar'ın yaygın olduğu Çin ve Hindistan'da. Mülteci ve göçmenleri Özel Ekonomik Alanlar'a yerleştirmek, onları entegrasyondan alıkoymak, bunun yanında bir de onları misafir geldikleri ülkelerdeki toplumsal uyumu tahrip etmekle suçlamak “kalifiye olmayan” göçmenleri süreklileştirilmiş bir istisna haline oturtmak anlamına gelecektir.

Ekonomik gereksimler giderek daha fazla uzmanlaşmış emeğe dayalı hale geldikçe işçiler arasındaki ayrışmalar da büyüyor. Mezzadra ve Neilson haklı olarak göçmen işçilerin günümüzde “farklı göç evrenleri içinde yaşadıkları”nı söylüyorlar (Mezzadra ve Neilson 2013, s. 137). Bilgi tabanlı kriterlere dayandırıldığında, bölünmelerin ne kadar aşırı ölçüde yaşanabileceğini kavrayabilmek üzere Hindistan örneğine bakalım. Bir yandan, yelpazenin bir ucunda, dünyanın en hızlı büyüyen, aşırı zenginliğe sahip ve araştırma-geliştirmenin, bilgi tabanlı ekonomik büyümenin en yoğun şekilde vurgulandığı bir ekonomi görüyoruz. Öte yandan, yelpazenin diğer ucunda, bilgi tabanlı liyakat sistemine yapılan vurgunun insanların sadece vize erişimlerini kısıtlamakla kalmadığı aynı zamanda temel hak ve hizmetleri de kesintiye uğrattığını görüyoruz. 2011 yılında “ Hindistan'ın enerji başkenti” olarak adlandırılan, ülkenin en fazla kazanç sağlayan ve en hızlı büyüyen bölgelerinden biri sayılan Singrauli şehrinde yaşayan köylülerle konuşmuştum. Yerinden edilmiş insanlara ve *adivasi* (kabile)

nüfusuna ancak okuma yazma bildiklerini ve okula gitmiş olduklarını kanıtladıklarında elektrik ve su hizmeti verildiğini anlattılar bana. Eğitim seviyesi yükseldikçe "kamusal" hizmetlere olan erişim artmaktaydı (Dokuzović 2016, ss. 172–173). Paolo Freire'nin radikal pedagojik uygulamalarının ardında yatan temel güdünün okuma yazma bilmeyen ve Brezilya'da oy hakkı tanınmayan insanlara bu hakkı kazandırmak olduğu da burada hatırlatalım (Kahn & Kellner 2007, s. 435).

Bu olaydaki korkunç boyutu bir kenara bırakırsak, bilgi tabanlı bir ekonomide işçilerin, işsizlik dönemlerinde bile kâr üretebilecek kaynaklar olarak görüldükleri bir ironi çıkıyor karşımıza. Moulier-Boutang'ın bu makalenin başında alıntıladığımız bilişsel kapitalizm tanımlamasına geri dönelim: "İş ve etkinlik her yerde, çünkü özellikle işsiz insanın etkinliği –canlı ve tozlaştırıcılık içeren [pollinating] bir hayat sürmesinden dolayı– doğrudan refah üretmektedir" (Moulier-Boutang 2011, s. 165). Yaşam boyu öğrenim üzerine kaleme alınan Avrupa Komisyonu raporunda da bu husus desteklenir: "İnsan sermayesine olan yatırım ekonomik çevrimin her noktasında önem taşır: mesela yetenekler, boşluklar ve kıtlıklar kuşkusuz işsizlikle yan yana var olabilir" (Avrupa Topluluklar Konseyi 2000; alıntılayan Kendall vd., 2002, s. 11).

Bugün Avrupa'da göç, hukuk tarafından cezalandırılabiliyor. Öte yandan, bilgi tabanlı dolaşım programlarının hukuk tarafından giderek daha fazla desteklendiğine tanık oluyoruz. Geçmişteki *gastarbeiter* figürü bugüne ait ayrımları birbirine bağlamayı ya da bu ayrımlara ters düşmeyi başarmıştı. Hem geçici emeklerine ihtiyaç duyulan yerleri hem de aynı zamanda içinden geldikleri geçici koşulları ve yerleri işgal ederek başarmışlardı bunu. Öte yandan bugünün göçmenleri zamanın ve mekânın dışına, sürekli bir aradalık haline, güvencesizliğe ve istisna haline düşüyorlar.

Gastarbeiter döneminden bugün dek göçmen emek, ekonomik ihtiyaçlara, krizlere ve yedek emek gücünün koşullarına göre düzenlenegeldi: daha fazla ihtiyaç hasıl olunca daha fazla göçmen; daha fazla kriz meydana gelince daha az göçmen; "çok fazla" göçmen olunca ise sayılarını sınırlandırmak amacıyla göçmenlerin kendisini kriz olarak adlandırmak. Yedek karşısında artık olanı dengelemeye yönelik bu mantık bugüne dek hayatta kaldı. Fakat ekonomik kriz koşulları ve –öncelikle, güncel biçimiyle yetmişli yıllarda oluşmaya başlamış krizle baş edebilmek için uygulamaya konan– gelişmiş kapitalizmin dayattığı dönüşümler, zaman içinde değişime uğradı ve göç olgusu üzerinde uygulanan filtreleme pratikleri de günümüzün bilgi tabanlı ekonomilerinin talepleri uyarınca radikal biçimde yeniden şekillendi. Ekonomik gereksinimlerin değişken ekseninde, insanları ithal kalemi olarak algılayan anlayıştan ihraç kalemi olarak algılayan anlayışa geçildi. O kadar radikal nitelikte bir ayrıştırma yaşanıyor ki arzulanmayan pürüzlerin sürekli olarak çevre ülkelere doğru itildiğine tanık oluyoruz –bazı durumlarda Mülteciler Tarafından Kurulan Özel Ekonomik Alanlar'ın şehirlerin dış mahallelerine yerleştiğini, bazı durumlarda sanayi üretiminin Avrupa'nın "gelişmekte olan" çevre ülkelerine kaydırıldığını görüyoruz. Çevre coğrafyalardan gelen göçmen emek, *gastarbeiter* anlaşmaları eşliğinde sömürülürken işçilerin belirli haklar elde etmesi garanti altına alınmıştı. Görünür durumda ve yüzeydeydi. Gelecek yıllar boyunca ev sahipliği yapan ülkelerin şehir dokusunun şekillenmesine katkıda bulunmuştu. Oysa ki günümüzde sömürülen göçmen emeği giderek daha fazla yasa dışına itiliyor, görünmez kılınıyor ve yersizleştirici uygulamalara maruz bırakılıyor.

Bayağı bir süre önce, aşağı yukarı 2008–2011 yılları arasında yukarıda sayılan dönüşümlere karşı Avrupa üniversitelerinde bir protesto dalgası yaşandı.[8] Protesto eylemlerinin, işgallerin ve

dilledirilen taleplerin büyük bir çoğunluğu 2010 yılında neticelendirilen Bologna Süreci tarafından tetiklenmiş olan yoğun dönüşüm üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Bu durum öğrencilerin geneline hitap edilmesi gibi bir sonuç doğurmuştu ve göçmen öğrencilerin karşılaştığı ve halen karşılaşmakta olduğu sorunlar üzerine yoğunlaşılmamaktaydı. Başka coğrafyalarda Avrupa'ya doğru yaşanan göçün artmasıyla birlikte bilgi üretimi ile göç arasındaki bağlantıya ilişkin konular önümüzdeki yıllarda giderek daha fazla önem kazanacak. Dolayısıyla azınlıktaki insanların ihtiyaçlarının aslında çoğunluğun ihtiyaçlarına karşılık geldiğini, bütün bu konuların birbiriyle iç içe geçmiş olduğunu, hükümetlerin dertleri sorumsuzca çevre ülkelere doğru süpürmesi nedeniyle çözüme yakın zamanda da ulaşılamayacağını kavrayan bir mücadeleyi canlandırmak için zaman hızla ilerliyor.

Kaynaklar

115. Kongre (2017), "s. 354 – Amerikan Göçünü Güçlü Bir İstihdam Kanununu İçin Yeniden Düzenlemek ya da RAISE Yasası", https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/354

Association of Universities and Colleges of Canada (2007), *Knowledge Exports by Canadian Universities*. http://www.aucc.ca/media-room/publications/knowledge-exports-by-canadian-universities/

Avrupa Komisyonu (2009). *Preparing Europe for a New Renaissance: A Strategic View of the European Research Area,* Avrupa Araştırma Sahası Kurulu'nun İlk Raporu, EUR23905EN. Brüksel: Avrupa Toplulukları, http://ec.europa.eu/research/erab/pdf/erab-first-annual-report-06102009_en.pdf

Avrupa Komisyonu (2010), *Europe 2020: A European Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*. COM(2010) 2020, Brüksel: Avrupa Toplulukları, http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%2%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf

Avrupa Parlamentosu (2000), "Lisbon European Council 23 and 24 March 2000: Presidency Conclusions", http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm

Avrupa Toplulukları Komisyonu (2001), *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*. COM(2001) 678. Brüksel, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0678:FIN:EN:PDF

Avustralya Hükümeti (2008), "Öğrenim Hizmetlerinden Avusturalya'ya Getirilen İhraç Geliri" *Australian Education International. 34*.

Dokuzović, L. (2016), *Struggles for Living Learning: Within Emergent Knowledge Economies and the Cognitivization of Capital and Movement*. Viyana: transversal.

Dokuzović, L., ve Freudmann, E. (2010), "Tahkim Edilmiş Öğrenim: Ulus-üstü İdareden Yerel-aşırı Direnişe ", *The Worlds & Knowledges Otherwise (WKO)*, *3*(2), Marina Gržinić (ed.), *On Europe, Education, Global Capitalism and Ideology,* Duke University, https://globalstudies.trinity.duke.edu/wp-content/uploads/2010/09/DokuzovicFreudmannGrzinicWKO3.2.pdf

Dolečki, J. (2017), "'Yurt, Yabancı Yurt' – Avusturya ve Yugoslavya Arasındaki Emek Göçü Anlaşmasının İmzalanmasının 50.

Yıldönümü: Gastarbeiter: Öte Yaşam Arayışı, http://transversal.at/transversal/1017/dolecki/en

Kadkoy, O., Kaymaz, T., Kenanoğlu, M., ve Sak, G. (2017), "Zorunlu Göçmenler: Emek Piyasası Entegrasyonu ve Girişimcilik", http://www.g20-insights.org/policy_briefs/forced-migrants-labour-market-integration-entrepreneurship/

Kahn, R., ve Kellner, D. (2007), "Paulo Freire ve Ivan Illich: Teknoloji, Siyaset ve Öğrenimin Yendiden İnşası", *Policy Futures in Education*, *5*(4), 431–438.

Kendall, M., Samways, B., ve Wibe, J. (2002). *Position Paper: Lifelong Learning (LLL)*. Laxenburg: International Federation for Information Processing, http://www.ifip-tc3.net/IMG/pdf/lllv1.pdf

Mezzadra, S., ve Neilson, B. (2013), *Border as Method: Or the Multiplication of Labor*. Durham, Londra: Duke University Press.

Moulier-Boutang, Y. (2011), *Cognitive Capitalism*. E. Emery (çev.), Cambridge / Malden, MA: Polity Press.

Neilson, B. (2009), "Yüksek Öğrenimin Sınırlarında Mücadele: Hint Öğrencileri Avusturalya'da Özneleştirilmesi", Centre for Cultural Research, University of Western Sydney, *Refugee Watch*, *34*, 42–54.

Potočnik, J. (2007), *The EU's Fifth Freedom: Creating Free Movement of Knowledge,* SPEECH/07/257, Würzburg: Informal Competitiveness Council, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-07-257_en.pdf

Rosenzweig, B. (2010), "Uluslararası Öğrenci Mücadeleleri: Ulus-aşırı Ekonomiler, Misafir Tüketiciler ve Yeniden Yapılandırma

Süreçleri", *Mutiny*, *48,* http://jura.org.au/files/jura/Mutiny%2048%20WebV3.pdf

workpermit.com (2018), http://workpermit.com/immigration/united-kingdom/uk-five-tier-points-based-immigration-system

---

[1] http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm

[2] Bu terimleri Sandro Mezzadra ve Brett Neilson'dan ödünç alıyorum. Yazarlar son çeyrek yüzyıl içinde yaşanan uzamsal ve süremsel dönüşümleri "yaygın" ve "yoğun" eksenler üzerinden açıklıyor (Mezzadra ve Neilson 2013, s. 68).

[3] Bkz., Avrupa Komisyonu (2010).

[4] *Farklılık gösteren içerme pratikleri* ifadesini Mezzadra ve Neilson'dan ödünç alıyorum (2013, özellikle ss. 157–166).

[5] Hangi ulusların hangi yollardan bu alanlara dahil edildiğini daha ayırtılı görebilmek için, bkz: Dokuzović ve Freudmann (2010).

[6] https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/354

[7] http://workpermit.com/immigration/united-kingdom/uk-five-tier-points-based-immigration-system

[8] Bilgi tabanlı mücadeleler –üniversite işgalleri ve yürüyüşleri yanında öğrenime erişim ve bilgiye ilişkin haklar için verilen mücadeleler– bu protestoların hem öncesinde hem sonrasında dünya çapında yaşandı. Ne var ki, yerelliğin ötesine geçen mekânlar sınırları aşabilen büyük çaplı mücadeleler içinde dayanışmayla bir

araya gelebildiğinde çıkabilecekleri en üst noktaya çıkmış oldular. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. (özellikle 2. bölüm): Dokuzović (2016).